

بررسی علل و عوامل حسرت از نظر قرآن

روزی که همه حسرت می‌خورند!

■ منصور حسینی

*** روز قیامت کشف‌الغطاء می‌شود و پرده‌ها کنار می‌رود و همه چیز آشکار می‌گردد و شخص اسرار باطنی و حقایق ملکوتی خود و اعمالش را می‌بیند و پس از این کشف و آشکار شدن حقیقت، بر نیاورده‌هایش افسوس و دریغ می‌خورد و پشیمان می‌شود.**

بیشتر عمل نیک انجام بودند و هم بدکاران؛ چرا که پرده‌ها کنار می‌رود و حقایق اعمال و نتایج آن بر همه کس آشکار می‌شود. (نگاه کنید، تفسیر نمونه، ذیل آیه ۳۹ سوره مریم)

روز قیامت روز کشف حقایق و حسرت

چنانکه بیان شد، روز قیامت را روز حسرت گفته‌اند؛ زیرا حقایق آشکار می‌شود و پرده‌های غفلت از دیدگان انسان‌های غافل برداشته می‌شود و آنان حقایق هستی از جمله ملکوت اعمال خویش را چنانکه هست می‌بینند. (ق، آیه ۲۲)

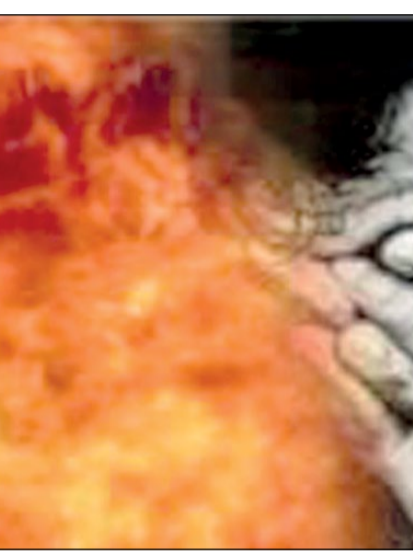
از این رو واکنش انسان هنگام کنار رفتن پرده‌ها، واکنشی است که در اصطلاح به آن حسرت می‌گویند؛ زیرا حسرت کشف و وضوحی است که به دنبال آن حقیقتی آشکار می‌شود که انسان را به تعجب و توقف و حیرت می‌اندازد؛ زیرا مومن و کافر در حسرت آن می‌روند که ای کاش درست یا درست‌تر عمل کرده بودند. کافر پشیمان است که چرا درست عمل نکرده و مومن پشیمان است که چرا درست‌تر عمل نکرده است. همین مسئله موجب حیرت و توقف انسان می‌شود و همگی انگشت حسرت به دندان می‌گیرند؛ زیرا این کشف و آشکار شدن به معنای قضای الهی است؛ یعنی این گونه، حکم هر چیزی داده می‌شود و هر کس بر ترازو و میزان اعمال سنجیده می‌شود. آنان که سبک آمدند حسرت می‌خورند و آنان که سنگین آمدند ولی می‌توانستند سنگین‌تر بیایند آنان نیز حسرت می‌خورند.

علامه طباطبایی در ذیل آیه: و انذر هم يوم الحسره اذ قضی الامر و هم فی غفله وهم لا یؤمنون» درباره چرایی حسرت می‌نویسد: از ظاهر سیاق برمی‌آید که جمله «اذ قضی الامر» بیان جمله «يوم الحسره» باشد، در نتیجه اشاره به این می‌شود که این حسرتی که به آن دچار می‌شوند از ناحیه قضای امر می‌آید و قضاء وقتی باعث حسرت می‌شود که عوامل روشنی چشم و آرزو و سعادت شخص «مقضی علیه» فوت گردد و سعادت می‌کند که او می‌توانست به آن نائل شود از بین ببرد و دیگر به خاطر نداشتن آن هیچ خوشی در زندگی ندارد، چون همه دلستگی‌اش به آن بود. معلوم است که انسان هیچ وقت راضی نمی‌شود که چنین چیزی از او فوت شود هر چند که حفظش مستلزم هر ناملایمی باشد، مگر آنکه آن را به غفلت از وی بریند، و گونه به هیچ قیمتی حاضر نیست که آن را از دست بدهد و لذا می‌بینیم در دنباله سخن فرمود: «و هم فی غفله و هم یؤمنون».

بنابراین، معنای آیه (و خدا دانست این است) این می‌شود که: ای پیغمبر! ایشان را برترسان از روزی که امر قضا

گفته‌اند که در روز رستاخیز، فرشتگان پادشاه پرشکوه را به کسانی که می‌توانستند با ایمان و عمل به آنها برسند، نشان می‌دهند؛ و آنان از دیدن محرومیت و ننگون‌بختی خویش، به دریغ و حسرتی جانسوز دچار می‌شوند و تأسف می‌خورند که چرا در زندگی خود کاری نکردند که درخور آن اجر عظیم شوند.

امام باقر(ع) نیز در ذیل همین آیه می‌فرماید: هوالرجل یکتسب المال و لایعمل فیه خیرا فیرثه فی یعمل فیه عملا صالحا فیری الاول ما کسبه حسره فی

میزان غیره؛ فردی ثروتی به دست می‌آورد و آن را در راه شایسته هزینه نمی‌کند و همچنان نگاه می‌دارد تا برای دیگران به ارث می‌نهد؛ آنگاه وارث او آن ثروت را در راهی به کار می‌گیرد که نجات و نیک‌بختی وی را به دنبال دارد. هنگامی که فرد نخست ثروت و دارایی خویش را می‌نگرد، ندانایی از حسرت به او روی می‌آورد و سخت دریغ می‌خورد که چرا خود از اموالش بدینگونه بهره‌نرفته است. (مجمع‌البیان، ذیل آیه ۱۶۷ سوره بقره) به هر حال، در روز قیامت که اعمال افراد و ملکوتی آن آشکار می‌شود، هر کسی به گونه‌ای حسرت می‌خورد. خداوند می‌فرماید وقتی روز قیامت شد اعمال نشان داده می‌شود در این میان کافران بیش از دیگران حسرت خواهند خورد؛ و قال الذین اتبعوا ولی ان لنا کره فنتیرا منهم کما تبرؤوا منا کذلک یرهم الله اعمالهم حسرات علیهم و ما هم بخارجین من النار؛ و بیرون می‌گویند: «کاش برای ما بازگشتی بود تا همان گونه که آنان از ما بیزار می‌جستند ما نیز از آنان بیزار می‌جستیم.» این گونه خداوند، کارهایشان را- که بر آنان مایه حسرت است- به ایشان می‌نمایاند و از آتش بیرون آمدنی نیستند. و در کافی از امام صادق(ع) روایت کرده که در ذیل جمله: (کذلک یرهم الله اعمالهم حسرات علیهم) فرمود: این درباره کسانی است که اموال خود را بیکار می‌گذارند و از اتقاق آن در راه اطاعت خدا

دریغ و بغل می‌ورزند و در آخر می‌میرند و آن را برای کسانی باقی می‌گذارند که آن اموال موروثی را در راه اطاعت خدا و یا معصیت او خرج می‌کنند، چون اگر در راه اطاعت خدا خرج کنند، صاحب مال در قیامت می‌بیند که مال او نامه عمل شخص دیگر را سنگین کرده، حسرت می‌خورد، باینکه مال، مال او بود و اگر در راه معصیت خدا صرفش کند، صاحبش باز می‌بیند که مال او ورثه را در نافرمانی خدا تقویت کرده است باز حسرت می‌خورد. (کافی، ج ۴، ص ۴۲، حدیث ۲)

خداوند در آیه ۲۶ سوره انفال می‌فرماید: کسانی که در راه جنگ با پیامبر ثروت و امکانات خویش را هزینه می‌کنند و بر آنند که بدین وسیله مرم را از دین خدا بازدارند، به زودی دچار حسرت و دریغی جانسوز خواهند شد و درخواهند یافت که در این جهان و جهان دیگر از آن سودی نبرده و با آن، وسیله بدبختی خویش را فراهم آورده‌اند.

آری آنها جز اینکه حسرت بخورند چه می‌توانند انجام دهند. حسرت بر اموالی که فراهم کردند و بهره آن را دیگران بردند، حسرت بر امکانات فوق‌العاده‌ای که برای

رستگاری و نجات در اختیار داشتند و از دست دادند، حسرت بر عبادت معمولاتی بی‌عرضه و بی‌ارزش بجای عبادت خداوند قادر متعال. اما حسرتی بیهوده، چرا که نه موقع عمل است و نه جای جبران، بلکه تنها هنگام مجازات است و دیدن نتیجه اعمال!

رسول خدا می‌فرماید: دو کس در روز رستاخیز بیش از همه حسرت خواهند خورد، یکی فردی که می‌توانست در دنیا در پی کسب دانش باشد، ولی در پی آن نرفت و دومی فردی که به دیگری دانش آموخت و با گیرنده از آن دانش بهره‌مند شد؛ ولی معلم بی‌بهره ماند و از دانش خویش سودی نبرد. (نهج‌الفصاحه، ج ۱، ص ۲۴۵)

علل و عوامل حسرت

با توجه به آنچه گذشت می‌توان دریافت که چه علل و عواملی موجب حسرت در دنیا یا آخرت می‌شود؛ وقتی شخص از حقیقتی غافل است یا امری بر او پوشیده و نهان است و به دنبال کشف حقیقت آن نمی‌رود؛ زمانی که این حقیقت آشکار می‌شود، افسوس و دریغ می‌خورد که ای کاش غفلت نمی‌ورزید و یا برای کشف حقیقت تلاش می‌کرد و به ظاهر بسنده نمی‌کرد.

در آیات قرآنی بیش از ۳۰ مورد به عنوان علل و عوامل حسرت بیان شده است. اما می‌توان گفت که

*** در آیات قرآنی بیش از ۳۰ مورد به عنوان علل و عوامل حسرت بیان شده است. اما می‌توان گفت که همه آنها به دو اصل جهل و غفلت بازمی‌گردد.**

همه آنها به دو اصل جهل و غفلت بازمی‌گردد. به این معنا که انسان یا نسبت به حقیقتی جاهل و فاقد علم است، یا آنکه نسبت به آن علم دارد ولی چنان سرگرم امور دیگر می‌شود که از آن غافل می‌شود. به سخن دیگر، دو علت مهم حسرت در آدمی به حوزه نظر و عمل بازمی‌گردد: جهل نظری و غفلت عملی.

۱- جهل: خداوند در آیات بسیاری به این علت و عامل توجه داده است. خداوند می‌فرماید که علت حسرت قوم انطاکیه در روز قیامت فقدان علم و وجود جهل در آنان است؛ زیرا اگر به حقایق علم آگاهی داشتند بر خورد تندی با رسولان نمی‌کردند و آنان را تکذیب نکرده و به شهادت نمی‌رسانیدند. (یس، آیات ۲۰ تا ۲۳)

در آیات قرآنی مصادیق بسیاری از جهل انسان نسبت به حقایق بیان شده که موجبات حسرت در دنیا و آخرت می‌شود. از جمله آنها جهل انسان به حقیقت توحید و گرایش به شرک و کفر (بقره، آیات ۱۶۵ و ۱۶۷)، جهل نسبت به ارزش زندگی دنیا برای کسب ره توشه آخرت و تسبیح فرصت کوتاه عمر (مومنون، آیات ۹۹ و ۱۰۰) و مانند آن است. برخی از مردم به سبب کفر به نفی خدا و پیامبران و آیات الهی می‌پزدانند و به سبب همین جهل نسبت به حقایق هستی، به استهزاء و تمسخر پیامبران و مومنان روی می‌آورند که همین موجبات حسرت آنان در روز بروز و ظهور حقایق می‌شود. (یس، آیه ۳۰؛ زمر، آیات ۵۵ و ۵۶، فرقان، آیات ۲۷ تا ۲۹)

۲- غفلت: غفلت در مقام عمل از مهم‌ترین عوامل حسرت است. غفلت زمانی رخ می‌دهد که انسان یا آنکه چیزی را در حضور دارد و یا نسبت به آن علم دارد، به سبب کم‌اهمیت شمردن آن و سرگرم شدن به اموری دیگر که آن را مهم می‌داند از آن غافل می‌شود. بسیاری از مردم گرفتار غفلت هستند و از همین روست که وقتی سزده غفلت کنار می‌رود و در روز حسرت و ظهور و کشف، حقایق را می‌بینند که چگونه فرصت را هدر داده‌اند، انگشت می‌گزیند و افسوس می‌خورند و واحسرا می‌گویند.

مردم از اموری که می‌توانند توشه آنان باشند غافل می‌شوند و بیشتر به اموری می‌پردازند که در قیامت هیچ ارزش و اعتباری ندارد و با بسیار کم‌اعتبار است. خداوند در قرآن بیان می‌کند که انسان از اموری چون احسان (زمر، آیات ۵۶ و ۵۸)، اتقاق مالی (قلم، آیات ۱۷ تا ۳۱)، عمل صالح (اعراف، آیات ۵۰ و ۵۳، مومنون، آیات ۹۹ و ۱۰۰) و مانند آنها غافل می‌شود. و همین غفلت است که موجب حسرت او در قیامت می‌شود. (مریم، آیه ۳۹؛ فجر، آیات ۲۳ و ۲۴) و به جای آنکه سرگرم این امور صالح و مشغول به آن باشند، مشغول فرزنددوستی (توبه، آیه ۵۵) دنیا دوستی (بقره، آیات ۱۶۶ و ۱۶۷)، بی‌تقوایی و گناه (زمر، آیات ۵۶ و ۵۷)، اعمال ناشایستی چون ظلم (انبیاء، آیه ۹۷)، قتل (مائده، آیات ۲۷ تا ۳۱)، طغیان و تمرد از خدا (قلم، آیات ۱۷ تا ۳۱) و مانند آن می‌شود.

حضرت امیرالمؤمنین(ع) می‌فرماید: «ای وای بر انسان غافل و بی‌خبری که عمرش دلیلی شد اوست و روزگارش او را به بدبختی و شقاوت می‌کشاند.» (نهج‌البلاغه فیض الاسلام، خطبه ۶۳، ص ۱۵۳)

انتشارات خبرگزاری فارس

امپریالیسم بشر دوستانه
حقوق بشر در خدمت جنگ افروزی
نویسنده: ژان بریکمانت
مترجم: دکتر فؤاد ایزدی، محسن بدره
سال چاپ: ۱۳۹۲، قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان، تعداد صفحات: ۲۳۰

ایران پس از انقلاب اسلامی
سید روح‌الله خمینی
مترجم: سید روح‌الله امین آبادی
سال چاپ: بهار ۱۳۹۲، قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان، تعداد صفحات: ۵۱۸

FARS
NEWS AGENCY
Publications
www.farsnews.ir
M.Mirzanejad@farsna.net
۰۲۱-۸۸۹۱۱۶۶۹

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، چهارراه کالج، ضلع شمال شرقی
کوچه شهید سعیدی، بن بست شبنم، طبقه اول